

El ciutadà, el delicte i l'Estat. Recomposicions recents dels problemes i les polítiques de seguretat

PHILIPPE ROBERT¹

Director d'investigacions al Centre Nacional de Recerca Científica (CNRS)
Director del Grup Europeu de Recerques sobre les Normatives (GERN)

229

1. INTRODUCCIÓ

Violència, sentiment d'inseguretat, persecucions... Aquestes preocupacions alimenten el debat públic contemporani: l'Estat no està perdent el control? No estem assistint a un divorci seriós entre les seves prestacions i les expectatives ciutadanes?

Limitar-se al que és espectacular, a l'actualitat immediata, a les perifèries de les grans ciutats, als desordres urbans, a l'economia submergida, als empatxos de violència seria ser curts de vista. Els trastorns en la seguretat són un problema de més envergadura i fa unes quantes dècades que es van iniciar. Basant-se en importants investigacions, Philippe Robert en reconstrueix la cronologia i la comprensió. Els relaciona amb profundes mutacions dels nostres modes de vida i amb les diverses formes de les relacions socials. Hi trobem l'esbós d'una sociologia general de la delinqüència.

Després d'examinar en quina mesura la seguretat i el mercat de la seguretat poden pal·liar els errors dels poders públics, avalua minuciosament les polítiques públiques de seguretat, tot subratllant-ne els obstacles existents.

Des de dimarts estem intentant treure l'aigua clara sobre els instruments susceptibles de permetre l'anàlisi dels problemes de la seguretat pública. Ara que ens apropem a la fi dels nostres estudis, intentaré resumir totes les dades recollides de manera sintètica.²

1. Sociòleg especialista en criminologia i en temes de justícia, Philippe Robert és director d'investigacions al CNRS. Va ser el fundador —i el director durant molt de temps— del principal centre francès sobre la delinqüència. Actualment, participa en la xarxa científica europea que inclou uns quaranta centres que treballen en nou països diferents amb les normes i les desviacions. Entre les seves obres recents, destaquen *Les comptes du crime* (L'Harmattan, 1994), *Du côté des victimes* (L'Harmattan, 1995), *Crime et Justice en Europe depuis 1990* (L'Harmattan, 1999) i, especialment, a Droz, 1999, *Le citoyen, le crime et l'Etat*.

2. Aquest text es basa sobretot en una obra recent que porta el mateix títol: ROBERT, 1999.

L'Estat encara pot garantir la seguretat dels ciutadans i dels seus béns? Aquest debat es produeix en els països de la Unió Europea. Intentem veure què es diu sobre aquesta qüestió.

La situació és enigmàtica. D'una banda, el mecanisme repressiu gira a tota màquina. No només han augmentat les taxes d'empresonament en les darreres dècades, sinó que, a més, s'ha desenvolupat tot un sector de penes «intermèdies» que van de la llibertat condicional a les feines d'interès general.³ D'altra banda, les queixes han augmentat considerablement en els últims cinquanta anys però la proporció de demandes tractades amb un resultat positiu ha disminuït de manera dramàtica. La inseguretat figura entre els elements recurrents del debat públic, al mateix temps que augmenta, a tot arreu, l'alarma contra els riscos de deriva cap a excessos de seguretat que es veuen contínuament als EUA amb l'exasperació prohibitiva, l'exagerat recurs a l'empresonament i a les execucions capitals.

Què està passant? Solem tenir problemes per a respondre aquesta pregunta perquè ens fixem en característiques que criden molt l'atenció —per exemple, explosions de violència urbana— i que estan a tot arreu, però que són incapaces de retre comptes de mecanismes que s'estenen en el temps.

El fet que l'Estat, que els poders públics siguin els principals responsables efectius de la seguretat de les persones i dels seus béns —el que jo anomeno Estat de seguretat, de la mateixa manera que es parla d'Estat liberal, Estat social, Estat providència...— és una invenció relativament recent, si no en la teoria dels juristes, almenys en la pràctica de la vida social.

2. LA LENTA CONSTITUCIÓ D'UN ESTAT DE SEGURETAT

Mentre la societat ha conservat una forma principalment veïnal, la intervenció penal de l'Estat no ha superat el paper secundari o, més exactament, marginal, malgrat les seves pretensions oficials.

Anomeno societat veïnal aquella societat en què la gent només es relaciona amb la gent que tenen a prop: els seus veïns. Parlo de la figura del poble tradicional en les societats rurals de l'Antic Règim europeu. Només començarà a canviar, i el canvi serà molt progressiu, en el transcurs del segle XIX,⁴ malgrat les pretensions dels Estats nous nascuts després dels canvis de la Revolució francesa.

En aquest cas, és la petita comunitat local la que garanteix, en allò essencial, la seguretat dels seus membres mitjançant un control obsessiu de totes i cadascuna de les reaccions de cadascú, a més dels acords informals entre víctimes i focus problemàtics. *L'honor*, terme clau en aquest tipus de societat, obliga les persones, almenys els caps de família, a enfrontar-se amb tot el que amenaci la seva llar i els que en depenguin. L'ideal és, doncs, fer justícia pel seu compte, però sota el con-

3. En anglès, *Community Service Order*.

4. En alguns casos, fins i tot més tard, com ho demostren les investigacions d'AMEDEO COTTINO (1993) sobre el Piemont rural al segle XX.

trol minucios de la comunitat que vetlla pel manteniment dels equilibris locals i pressiona per als acords.

La justícia penal està aïllada, de fet, en una funció subsidiària: serveix d'amenaça per a contenir els individus recalitrants a l'acord; només es recorre a la justícia per a desfer-se dels problemàtics que acaben la paciència de la comunitat o, fins i tot, per a arreglar comptes amb els que no pertanyen a la comunitat local, sobre els quals no es té poder. Mentre la jerarquia social no quedi gaire tocada, mentre que el sobirà no senti que el desafien en les seves prerrogatives reals, el jutge consent encantat aquesta subsidiarietat penal. Se situa en la lògica d'un Estat que intenta immiscir-se en les jerarquies socials enlloc de reemplaçar-les.

Però més que tenir un paper secundari, la justícia penal d'aquestes societats ocupa un lloc marginal, en el sentit propi del terme: s'ocupa dels extrems. La preocupa poc ficar-se en el reglament de les diferències intracomunitàries i concentra tota la seva energia en els marginals, els *rebutjats*, els que erren després de trencar amb tots els lligams comunitaris. En una societat de precarietat, no és la pobresa per ella mateixa el que fa por, és el que escapa a tot control comunitari: el vagabund, les persones errants.

Aquest model ha desaparegut, l'erosió de la societat veïnal l'ha anat deixant de banda: les absorcions de gent del món rural per a alimentar la constitució d'un proletariat urbà —més o menys ràpides, més o menys precoces segons els països—, la creació d'una xarxa de transport públic unida pel desenvolupament de capacitats de comunicació a distància (que disminueix alhora, el temps i l'espai)...⁵ Aquests moviments han permès que les relacions socials s'evadissin de la dificultat de proximitat espacial i que es diversifiquessin les relacions socials i els modes de relació comunitaris i les seves capacitats de control. L'Estat es troba, per primera vegada, que ha de garantir allò que els juristes reivindicaven des de feia segles: una hegemonia sobre el control social.

Aquest nou model es negocia en una inscripció territorial diferent. D'una banda, la sobirania de l'Estat, tot i que és hegemònica dins dels seus mateixos límits, no té res a fer més enllà, en les fronteres dels altres Estats, per la qual cosa s'emfatitzen els territoris nacionals/estatals i les seves fronteres: es converteix en la veritable unitat geogràfica del control social. Tot atribuint-se el monopoli dins de les seves fronteres, l'Estat eradica la violència i la porta a l'exterior a través de la guerra.⁶ D'altra banda, la realització a gran escala de la sobirania estatal interna fa sorgir l'individu com a subjecte de dret, la qual cosa determina una dualització de l'espai estatal intern amb un enduriment de l'oposició entre «públic» i «privat».

La novetat és l'afirmació d'un veritable espai públic, és a dir, obert a tots però no susceptible als acaparaments privats ni, evidentment, a les aglomeracions. El fet que es faci pública aquesta funció és paral·lel a la visibilitat de l'espai públic,

5. Sobre aquest tema, vegeu GIDDENS, 1984.

6. A menys que sigui a la inversa: assumir el pes de la competència internacional suposa monopolitzar les forces internes.

que serà difícil assolir. Una prova d'això és que en aquesta època s'inicien progressivament les empreses d'enllumenat públic i la numeració de les cases.⁷ La creació de la policia moderna —que va sorgir a Londres al final dels anys 1820— tenia per objecte garantir que l'Estat tingués l'instrument necessari per a controlar els carrers: progressivament, i no sense resistència, deixarà de ser l'espai vital del poble urbà per a esdevenir un simple lloc de pas.

En canvi, la constitució d'un territori realment públic fa sorgir un espai absolutament privat. La prova és que el domicili se «santifica»: el lloc on ningú, ni tan sols el representant del príncep, no pot entrar sense el permís del cap de família o si no és amb una ordre judicial.

La nova economia de la seguretat s'organitza en una repartició: els poders públics han de garantir-la amb la seva policia en l'espai públic, on es pot controlar tothom que hi sigui; l'individu subjecte de dret ha d'encarregar-se'n en el seu espai privat, tot controlant-hi l'accés. Realment, amb les mutacions de les relacions socials no pot estar pels controls i els arbitratges de tipus comunitari, però la seva tasca és encara més fàcil perquè hi ha una vigilància eficaç que assegura l'espai públic al voltant del seu espai privat.

Encara calia que el proletariat urbà s'apartés dels modes de vida tradicionals. Recordem que aquest proletariat compensava la precarietat fent servir el carrer com a espai de vida. El fet que entre el taller i el domicili familiar, el carrer i fins i tot la taverna esdevinguessin simples llocs de pas va ser una idea difícil d'acceptar: la fragilitat de les condicions de vida i d'habitatge dels proletaris creaven problemes, les mobilitzacions feien que, sense parar, les masses urbanes tornessin al seu lloc tradicional: el carrer.⁸ Les armes de l'Estat liberal —una forta repressió i un incansable discurs moral— no ho van tenir fàcil: es van centrar en la prohibició de fer justícia pel seu compte (repressió de cops i ferides), el respecte de la propietat privada (repressió dels robatoris) i el dels bons costums (repressió de l'ultratge públic al pudor), però la incansable repressió penal experimentava força problemes per fer-se escoltar pel nou proletariat urbà, poc sensible a les normes d'una societat de la qual se sentia, en realitat, exclòs.

Lamentablement, el proletariat urbà es va haver de resignar davant la medicació de l'Estat social, l'estabilització de la condició salarial, la cobertura dels grans riscos, el desenvolupament dels serveis públics, fins que es va desenganxar (lentament) de l'espai públic i va limitar-se al seu espai privat.⁹

Llavors, es va veure com les dues fortaleses del control social estatal evolucionaven de manera diferent, aquests llocs de no-circulació que emfatitzen l'espai públic de lliure circulació: mentre que l'escola estén una mica la seva actuació al conjunt de joves, allargant l'entrada a la vida activa, la presó coneix, després del

7. A París van sorgir els primers casos a la segona part del segle XVIII. Haurà de passar temps abans d'assistir a aplicacions a gran escala.

8. Sobre el que era el carrer en la vida popular urbana del segle XVIII, ARLETTE FARGE (1979) en dona una imatge molt clara.

9. És, en realitat, l'entrada en el consum de masses que, combinant-se amb la protecció social i els serveis públics, fa, un temps més tard, que el món obrer, introduït ja en una vasta condició salarial, reculli cap a la privacitat. Sobre la constitució d'aquest Estat social, vegeu CASTEL, 1995.

seu apogeu el segle XIX, un llarg període de crisi, un moviment que es va invertir en la primera part del segle XX. L'economia penal es fa més complexa en el nou Estat social. D'una banda, en general, es baixa la guàrdia: el model clàssic de dissuasió mitjançant la condemna se satisfà a partir d'ara amb una pena d'advertència, amb la llarga substitució de la condemna per la llibertat condicional. La repressió es concentra en franges que es mostren insensibles a la racionalitat dissuasiva. Uns (els reincidents múltiples) semblen incorregibles amb temptacions eliminadores (la relegació a ultramar a França), especialment fortes en els països on triomfa el pensament eugènic. D'altres, sobretot els joves de les classes populars, semblaven reeducables, de manera que, en el seu cas, s'aplicaven les condemnes penals i les accions socials.

Globalment, aquest model penal introduït entre la gran crisi dels anys vuitanta i la Primera Guerra Mundial serà prou fort per a mantenir-se vigent fins a mitjan segle. Després de la Segona Guerra Mundial, la *nova defensa social* en presentarà una versió rejuvenida de la qual només s'exclou l'opció eliminadora, desqualificada pels horrors totalitaris.

3. LA CRISI DE L'ESTAT DE SEGURETAT

En l'última cinquantena de segle, hi ha uns canvis socials progressius de molta magnitud.

L'arribada de la societat de consum està marcada pel desenvolupament inèdit d'uns béns semidurables (cotxe, electrodomèstics), molt relacionats amb els modes de vida (ara ja no ens en podem estar) i també amb la competència pel prestigi social. Per als que encara no hi tenen accés, la temptació és molt gran. Hem assistit des dels anys seixanta al desenvolupament notori d'una delinqüència de *predació*, signe d'una cursa a la societat de consum. Aquest tipus de delinqüència és facilitada per l'enfonsament simultani dels sistemes de vigilància.

Les mutacions de les nostres condicions de vida —sobretot de la zona urbana— han arruïnat la capacitat de vigilància del particular pel que fa al seu espai privat. Ja no es viu en una societat veïnal en què les relacions es limiten als veïns que es tenen a prop. La societat, molt dividida, es construeix sobre una multiplicitat de xarxes: per al treball, l'habitatge, el lleure. I l'espai reflecteix aquesta diversitat: vivim en un lloc, treballem en un altre, ens distraiem en altres espais... Però llavors, quan els adults són a la feina, els infants són a l'escola i la gent gran és a la residència, ja no queda ningú per a vigilar la casa durant el dia.

Paral·lelament, la vigilància pública també ha disminuït: per un efecte inesperat de la professionalització policial, hem passat d'un model essencialment basat en la presència i la vigilància dissuasiva a un altre que gairebé es limita a la reacció de detenció i de càstig dels actes de delinqüència, després que s'hagin comès... Aquest sistema passiu s'adapta molt malament a la delinqüència *predadora* de massa relacionada amb les competències de la societat de consum.

Finalment, la distinció clara entre espai privat i espai públic ha quedat perjudicada pel desenvolupament increïblement ràpid d'una categoria mixta, els espais jurídicament privats però que a partir d'ara són més freqüents que els espais exclusivament públics:¹⁰ grans magatzems, galeries comercials, grans estadis, transports públics dilatats per les mutacions alternants que genera la zona urbana i afectats al mateix temps per la disminució del personal en contacte amb el públic...

Vet aquí els procés que han desenvolupat els ciutadans pel que fa a l'Estat: ja no es garanteix la seguretat de les persones i dels béns amb l'eficàcia a què s'estava acostumat. És una situació que va començar fa més de mig segle. En l'Estat social triomfant de les tres dècades que van seguir la II Guerra Mundial, s'inquieta-ven molt pel desenvolupament —en un primer moment rampant i, després, força important— d'una delinqüència que s'aprofitava de l'inici de la cursa al consum: que els que no hi tenien accés prenguessin altres camins (dreceres) no els preocupava gens en aquell moment: ja es coneixia el remei. Amb una acció social apropiada —la justícia dels menors, els centres de prevenció— se'ls retornava a les files dels assalariats estables, les fraccions fràgils del proletariat. Aquesta tasca era facilitada per un mercat laboral afamat i poc primmirat, que absorbia sense rondinar fins i tot els poc qualificats.

Aquestes meravelloses eines de reinserció van perdre la seva eficàcia quan l'accés als salaris estables es va fer més difícil. Malgrat això, la cursa consumista no es va aturar; l'accés als béns semidurables va continuar sent objecte d'una important competència de mostra i ostentació; seguir altres camins, amb la delinqüència *predadora*, es va convertir en una opció encara més temptadora per als que havien perdut tota esperança d'accedir a la societat salarial. L'experiència de la llarga desinversió dels poders públics en aquesta petita delinqüència no feia més que encoratjar el moviment. A més, els objectius (els cotxes i els electrodomèstics) conservaven, si més no en l'alta gamma, un valor suficient per a rendibilitzar un segon mercat clandestí, malgrat la important decaiguda que patia el mercat negre en aquell moment. La delinqüència de necessitat podia coexistir amb la de «parada».

Llavors, van canviar els vents i amb la fragilitat del compromís de l'Estat social —quan la desocupació va esdevenir crònica, la condició salarial es va erosionar i la protecció social i els serveis públics van vacillar en les seves bases— va sorgir una sensació duradora d'inseguretat.

A més, l'afer encara es va complicar més perquè va sorgir un component de violència del qual caldrà tornar a parlar, ja que sembla que existeix una relació, tot i que de manera complexa, amb el desenvolupament de bosses de relegació urbana crònica.

Més o menys en el mateix moment, l'equació es va complicar encara més per l'efecte de globalització progressiva de la vida econòmica. Es va plantejar, a gran escala, el problema del control de flux de persones (migracions), de béns (prohibits), de diner (brut) i d'informació que evitaven les fronteres nacionals.

10. Clifford SHEARING i Philip STENNING (1983) han proposat l'expressió *Mass Private Property*.

4. CAP A UNA DOBLE RECOMPOSICIÓ: COOPERACIÓ SUPRANACIONAL I TORNADA A L'ÀMBIT LOCAL

Atrapats entre aquests dos desafiaments —garantir la seguretat i controlar els fluxos internacionals—, els Estats van intentar trobar solucions: d'una banda, en l'àmbit local i, de l'altra, en la cooperació internacional i supranacional.

4.1 L'aparició d'un control social supranacional

En un principi, s'esbossen espais supranacionals de control social, com ara la Unió Europea.

La cooperació ha pres successivament la forma de «clubs» de relació, de «laboratoris» de cooperació intergovernamental amb una dimensió variable (Trevi i Schengen en són els més coneguts). Ara, estem al llindar d'una comunitarització incerta. L'exercici actual és encara més difícil perquè se suposa que cal confiar en els socis; de fet, regna la desconfiança i els veïns no estan contents. Els preocupa la flexibilitat neerlandesa en matèria de droga; els països del nord temen la inexperiència del sud, que s'enfronta brutalment a les immigracions, tot i que tradicionalment eren terres d'emigració; també els preocupa Luxemburg que, com a microestat, té a sobre la sospita que s'ha especialitzat en el reciclatge de diner negre... I s'afegeix un gran dubte sobre l'objectiu de l'exercici: volem anar cap a una federació de la seguretat o simplement cap a una cooperació intergovernamental? Schengen sembla, en certa manera, un contrafoc per als ardors federalistes de l'Acta única. El Tractat de Maastricht integra el dispositiu Trevi en el marc d'una cooperació intergovernamental (l'anomenat tercer pilar) acuradament distingida de la gestió comunitària. El Tractat d'Amsterdam absorbirà Schengen, tot deixant en la incertesa les perspectives de comunitarització.

El cas de l'Europol encara està menys clar. Com a resultat de les pressions alemanyes per a crear una mena de Bundeskriminalamt europeu, serà l'embrió d'una policia federal europea o simplement una xarxa d'intercanvis d'informació informatitzada o fins i tot una duplicació supèrflua de les organitzacions anteriors? Malgrat les pressions de la Comissió Europea o la jurisprudència del Tribunal de Justícia o de la dels Drets Humans, la sobirania penal dels Estats resisteix com una mena d'àrea reservada, tot i que calgui pagar el preu d'algunes contorsions.

Probablement, la prohibició ha constituït el primer inici d'aquesta construcció: l'origen exòtic de la majoria de les substàncies prohibides va conduir, a través d'un conjunt cada cop més vinculant de convencions internacionals, a intentar controlar els seus fluxos transnacionals; després, es va haver de tenir en compte la circulació internacional de diner negre creat per aquest comerç clandestí. Aquest model també s'estendrà al tractament del terrorisme, a la immigració irregular i a la delinqüència econòmica i financera.

S'estan fent molts esforços per combinar la llibertat de circulació interna, que donaria una coherència a la «ciutadania europea», tot preservant un control eficaç dels fluxos procedents de l'exterior.

Teòricament, aquest nou model de control pesa poc en els recursos estrictament repressius: com a model proactiu, dóna prioritat a l'intercanvi d'informació i a la vigilància d'objectius limitats. Tanmateix, la prohibició i la lluita contra les migracions clandestines han generat contenciosos, quantitativament limitats en valor relatiu, però consumint molts recursos repressius costosos, sobretot pel que fa a l'empresonament. La primera ha comportat empresonaments de llarga durada que, per un efecte d'estoc, pesen molt sobre els establiments penitenciaris; la segona ha portat nombrosos països europeus a recórrer, contra els immigrants irregulars, a empresonaments bastant curts, però repetitius: quan el clandestí surt de la presó, continua estant en situació irregular; a més, com que l'expulsió sovint és difícil de dur a terme i normalment no dura gaire, tenen tots els números de tornar a la presó en la propera batuda policial.

A més, aquest nou tipus de *High Policing* prestigiós atrau els professionals molt més que la seguretat de les persones i dels seus béns; els sembla que té molt més valor. Tracta problemes de control molt més aptes que la delinqüència ordinària de persecucions i agressions per a cridar l'atenció dels responsables polítics i administratius, sobretot per les seves implicacions diplomàtiques i de política estrangera. Per als uns i per als altres, era temptador, llavors, estar segurs que es garantiria de la manera adequada la seguretat dels ciutadans concentrant-se en el trío immigració clandestina - estupefaents - terrorisme, tot considerant, més o menys explícitament, que la delinqüència amb victimitació directa, les persecucions i les agressions només eren un subproducte d'aquesta «gran delinqüència» i que n'hi havia prou d'ocupar-se'n per a resoldre tots els problemes de seguretat.

Aquest és el problema. Realment, la concentració del comerç de drogues en un barri pot dificultar la vida dels habitants i suscitar-los una preocupació important; realment, un atemptat terrorista pot afectar qualsevol vianant i aixecar una inquietud molt gran... Ara bé, les investigacions concretes han fet justícia amb aquestes «dreceres». L'afirmació que la immensa majoria de robatoris, furts i fins i tot d'agressions són efectuats per drogoaddictes que necessiten diners per a comprar droga no ha deixat de ser comprovat empíricament;¹¹ l'explicació ha demostrat ser molt parcial.

A més, tot i que és cert que a les presons de molts països cada cop hi ha més estrangers, també cal dir que aquesta tendència es deu sobretot a la repressió de la immigració clandestina.¹² Pel que fa al risc terrorista, per espectacular que sigui, només pesa en els ciutadans en espais molt restringits i en circumstàncies molt concretes. Si ens fixem en les polítiques de seguretat sobre infraccions d'ordre públic, només s'arriba a cobrir la seguretat de les persones i dels seus béns. Matar dos pardals d'un tret, aquesta esperança ha esdevingut una gran decepció. Una política centrada només en el control de la immigració, de la droga i del terrorisme no satisfà completament les expectatives de seguretat.

11. En aquest sentit, en l'àmbit francès, vegeu SETBON (1995) i BARRÉ (1996).

12. ROBERT, AUBUSSON DE CAVARLAY, POTTIER, TOURNIER, 1994.

4.2 A la recerca d'un control social de proximitat

Els poders públics no s'han pogut acostumar a trobar vies de cooperació internacional per a intentar controlar els fluxos internacionals; la intrusió de la inseguretat en el debat públic ha fet que ho intentessin en una altra direcció: un control social dirigit cap a l'àmbit local i la proximitat.

La solució més simple no era transferir de l'Estat al mercat tota o una part del paquet de seguretat? Ho vam pensar en veure com els poders públics perdien interès en la seguretat de proximitat i donaven més espai a les solucions «mercantils».

Tot i que alguns —com Jan van Dijk (1994), exdirector de Prevenció del Ministeri neerlandès de Justícia— han predicat aquesta idea obertament, la majoria no s'ha atrevit a dir-ho, o ni tan sols s'ho ha plantejat. En realitat, a l'Europa occidental, els governs conservadors britànics ja fa temps que han encoratjat les empreses i els particulars a contractar serveis de seguretat en el mercat. Els del continent han preferit deixar-ho estar, almenys fins fa poc: per exemple, el 1995, una llei francesa va imposar a les empreses amb risc i als organitzadors de grans actes públics que posessin en pràctica dispositius de seguretat i que es posessin d'acord prèviament amb les autoritats públiques.

Ara bé, cal mirar-se de més a prop els resultats del mercat en matèria de seguretat. Globalment, a condició de posar-hi preu, més o menys s'aconsegueix tancar dins de «bombolles de seguretat»¹³ les activitats de risc (comercials o lúdiques, per exemple), tot i que estiguin molt freqüentades, i sempre que s'inscriguin en un lloc precís (galeries comercials, grans magatzems, grans estadis...). Estendre aquestes «bombolles» al llarg de les vies de comunicació en uns llocs en particular (transports públics) també és possible, però molt més car. Fins i tot s'arriba a controlar a distància activitats que no tenen inscripció espacial, a condició que deixin una pista (per exemple, l'ús d'una targeta de crèdit o una targeta amb xip).

Dit d'altra manera, els recursos del mercat privat de la seguretat s'adapten força bé a les necessitats de les empreses comercials o de l'espectacle, fins i tot del transport i amb col·lectivitats, sempre que es pugui garantir el cost d'aquesta seguretat.

La situació del particular és menys clara: com a client, com a empleat, com a usuari, cada cop està més sotmès a les vigilàncies privades (fet que no deixa de posar problemes a les llibertats públiques); però, està més protegit a causa d'això? No està clar.

Les enquestes que s'han realitzat han demostrat que l'assegurança no s'ha convertit en la solució miraculosa: després d'un brutal augment, el departament de robatoris vol restablir els «beneficis» amenaçats per l'augment dels sinistres; en comptes d'intentar estendre's encara més, més aviat intenta limitar les responsabilitats i els pagaments. A més, les enquestes han demostrat que només s'arriba a indemnitzar la meitat dels problemes.¹⁴ Sobretot, la seva intervenció té el proble-

13. Utilitzo l'expressió de BORROMS, WILES (1994).

14. Per al cas de França, vegeu ZAUBERMAN, ROBERT (1995); ROBERT, ZAUBERMAN, POTTIER, LAGRANGE (1999).

ma que només actua després que hagi passat alguna cosa; i, per descomptat, no té cap efecte per a tots els altres riscos (per a les agressions, p. ex.).

Mitjançant l'adquisició d'una tecnologia bàsica, es poden limitar els riscos de robatori en el domicili; tanmateix, aquesta protecció té uns límits clars que es deuen sobretot a la dispersió i a l'heterogeneïtat dels habitatges. Encara és tècnicament possible evitar que es robin vehicles, però no es pot evitar la seva degradació. A més, cal suportar que la gent es reuneixi en guetos voluntaris, fet que és bastant contradictori amb la sociabilitat enorme i mòbil de les nostres societats, per la qual cosa aquesta idea ha tingut més èxit a l'altre costat de l'Atlàntic que a Europa.

La resta d'amenaçes —sobretot els robatoris o les agressions en els llocs públics— escapa als recursos del mercat, sense oblidar que, tot i que sigui parcial, la privatització de la seguretat crea una nova línia de fractura entre els que poden recórrer a aquest tipus de solució i els que no tenen els mitjans per a fer-ho.

Anglaterra i Gal·les, igual que els Països Baixos, també han optat, a gran escala, per fórmules de prevenció «situacional»¹⁵ aplicades als Estats Units en la dècada dels setanta. Es tracta de complicar els robatoris protegint millor els habitatges, marcant els objectes preciosos i sobretot practicant la vigilància del veïnat per part dels seus habitants. La mateixa política funciona bé amb un gran recurs al mercat de la seguretat privada; l'únic problema és que suposa l'existència de residents disposats a cooperar amb les autoritats públiques, sobretot amb la policia, fet que no sempre és possible en les zones urbanes més amenaçades.

La zona llatina —sobretot a França, però també en algunes col·lectivitats locals espanyoles, portugueses o italianes— s'ha refiat més dels programes socials destinats a evitar la multiplicació de barris urbans o suburbans amb dificultats. Tot i que estan ben pensats, aquests programes locals tenen problemes per enfrontar-se al munt de conflictes que caracteritzen aquestes zones: subocupació crònica, concentració d'emigrants que sovint pateixen discriminacions de tot tipus...

El primer model està bastant controlat per la policia, el segon està dominat per les col·lectivitats locals i la zona germanòfona fins fa ben poc s'havia quedat al marge d'aquestes noves polítiques de prevenció, però encara resta per dir que s'ha creat una mena de «vulgata» europea¹⁶ comuna a base d'associacions, establiments de diagnòstics i primàcies locals. Malgrat aquesta darrera característica, arreu s'ha sentit la necessitat d'un diàleg local/central per a garantir una certa coherència en la durada. A més, cal dir que el pol central pot substituir la gestió administrativa tradicional per un control mitjançant l'avaluació, exercici per al qual Anglaterra i els Països Baixos han mostrat més interès que França.

Durant la darrera dècada, la preocupació per la prevenció va sortir rebent per l'alarma davant de la violència de les zones urbanes amb dificultat. Les xifres d'aquestes onades de violència requereixen una mica d'atenció.

Les nostres societats van passar d'una societat veïnal, de proximitat, a una

15. CLARKE, 1980.

16. HEBBERECHT, SACK, 1997.

societat plena de xarxes parcials, però és que ara assistim a la creació de bosses en què les relacions socials es localitzen. La societat dividida requereix la plena participació en tots els aspectes de la vida social; ara bé, en zones urbanes o suburbanes, on els habitants tenen una taxa elevada de subocupació crònica, aquesta participació està fora de tota previsió: les xarxes del treball són inaccessibles i la feblesa dels ingressos també deixen fora de tota possibilitat el lleure i la cultura. De sobte, el lloc de vida, el barri, recupera, en les relacions socials, un lloc que havia perdut. Assistim a una temptativa dels que fan més soroll, sobretot els grups de joves, per a apropiarse del barri i dels seus espais públics: almenys que hi hagi un espai per a la gent del barri! Evidentment, això no evita les topades (verbals i fins i tot físiques) entre els grups participants, ni els problemes permanents amb tots els representats locals (tot i ser de manera molt indirecta) de l'autoritat social (els policies, és clar, però també els professors, els bombers, els empleats de transports públics...). Els protagonistes d'aquesta violència pensen que no hi ha cap més manera de fer-se escoltar i de restablir una dignitat qüestionada per la relegació social del seu barri. Tanmateix, aquest llenguatge de violència i d'honor és incomprensible per als altres actors socials, fa por. Llavors, la preocupació per la seguretat torna a un primer pla. Això passa, per descomptat en les societats que s'adapten a la prevenció «situacional» de tipus anglosaxó,¹⁷ però també, en una certa manera, en les que tenien la possibilitat d'una prevenció social.

Però la situació és encara més complexa, ja que les organitzacions policials han intercanviat les funcions inicials de vigilància preventiva per les de la caça al delinqüent, més gloriosa.¹⁸ Han canviat un model preventiu per un altre de reactiu que s'adapta malament a una delinqüència massiva d'ocasió. Han perdut el «saber fer» que tenien abans. I des que es comencen a adonar de les conseqüències d'aquesta mutació de funcions, la reinversió de la vigilància preventiva està a l'ordre del dia. En el món anglosaxó, es parla de *community policing* o de *problem solving policing*; en el món francòfon, es parla més de policia de proximitat.

Tenint en compte això, sorgeixen aquestes tres ambigüitats:

- a) Es tracta que la policia s'adapti a les prioritats locals de seguretat o de mobilitzar els ciutadans al servei de les prioritats definides per la institució policial i les autoritats públiques? S'ocuparan abans del furt, de la droga, de la caça d'emigrants clandestins?
- b) La referència obsessiva a la «comunitat», implica un contingut concret o marca una nostàlgia purament verbal cap a una mena de lligam social desaparegut? És possible conciliar les reivindicacions del centre de les ciutats, els somnis de tranquil·litat dels executius de les zones residencials, les agrors dels residents dels barris més pobres?
- c) Es tracta d'innovacions marginals que no pesen gaire en la lògica institucional —com els *ilotiers* francesos (policies encarregats de la vigilància

17. Vegeu, per exemple, la *Crime and Disorder Act* del govern laborista el 1998.

18. En l'àmbit francès, aquesta anàlisi ha estat il·lustrada brillantment pels treballs de Monjardet (1996).

d'una illa concreta)— o d'una reconversió massiva de l'organització, de la doctrina d'ocupació o de les prioritats?¹⁹

En tots els països, aquest retorn a l'àmbit local es troba amb una important resistència, en la pràctica, en el discurs no tant. Els poders estatals admeten difícilment que es facin coincidir les prioritats d'ordre públic: el control dels grans fluxos de persones, de productes, de diners o d'informació; les de la gestió administrativa de les funcions col·lectives. Els professionals se senten més atrets per la *high policing* que per les funcions poc prestigioses d'un policia de seguretat pública. Per a la delinqüència ordinària, difícilment s'aparten d'un esquema reactiu de policia judicial que tria, entre el conjunt de queixes o d'informació, els únics afers susceptibles d'un tractament judicial no gaire difícil. El problema potser es pot solucionar millor en els països en què un apilament d'estructures de policia —locals, regionals i nacionals— fa entreveure una repartició de les funcions; la seva solució és complicada en els països en què la verticalitat de les organitzacions fa difícil, per a una sola institució, que inverteixi, a la vegada i amb tanta energia, en les diferents prioritats. És particularment complicat en els països en què els efectes d'anunci a favor de la policia de proximitat no van acompanyats d'una recerca sistemàtica de nous «saber fer», de nous criteris d'avaluació, al capdavant incitacions susceptibles de superar les resistències corporativistes.

En el meu país, en tot cas, els paràmetres del problema s'han modificat de manera inesperada. Els municipis, els grans organismes de lloguer, els de transport públic fan massivament contractes precaris als joves per a exercir la presència que els funcionaris públics ja no volen exercir i per a negociar amb les persones problemàtiques. Tot succeeix com si, a falta de poder convèncer els «vigilants patentats» per a què tornin a fer la seva feina (que no volen tornar a fer), s'inventés tot un proletariat de «neovigilants» que no tenen les mateixes rigideses i que cobren molt més modestament. La mateixa policia contracta adjunts de seguretat per a exercir a bon preu aquestes funcions que els policies «de veritat» ja no volen fer. Així doncs, les professions de seguretat s'estan redistribuint en quatre estrats jeràrquics mitjançant les seves remuneracions i les seves condicions:

- a) els funcionaris estatals, policies i gendarmes;
- b) els policies municipals que encara no tenen plaça fixa;
- c) els vigilants pagats per les organitzacions que han de gestionar problemes de vigilància o per les empreses de seguretat subcontractants;
- d) finalment, els llocs de treball per a joves que són una barreja d'adjunts de seguretat i de mediadors de tota mena.

Sens dubte, el paisatge s'ha modificat profundament, no és que el policia hagi tornat a la vigilància, sinó que ha aparegut un neoproletariat de vigilants menys cars i més flexibles.

19. BRODEUR (1998) reuneix algunes de les millors contribucions sobre aquest debat.

Les institucions judicials també han intentat un canvi cap a l'àmbit local i cap a la seguretat dels ciutadans que pren sobretot forma de mediació o de modalitats de «justícia de proximitat».²⁰ Tanmateix, aquestes innovacions se solen quedar al marge, no deixen l'estadi d'experimentació i tenen poc pes en les línies de força del funcionament judicial. Mentre la seguretat pública estigui concebuda com una reacció a posteriori que reposi sobretot en la repressió dels delictes constatats, la lògica judicial continuarà, com la de la política, governada per un imperatiu de tria que concentrarà els mitjans sobre el que es pot tractar sense dificultats. Ara bé, la delinqüència de robatori continuarà estant molt marcada per l'anonimat.

Potser pel que fa a la condemna (*sentencing*), les justícies europees s'han mogut més. Una mica a tot arreu, l'ocupació de les presons ha augmentat, i no es tenen dades dels departaments d'ultramar, tot i que se n'haurien de tenir. En les dècades dels seixanta i setanta i al començament dels anys vuitanta s'havia assistit a una dilatació del nombre d'empresonaments com una mena de reacció instintiva a l'explosió dels robatoris. Des de llavors, assistim a una mena de bifurcació. En els països que segueixen, tot i que sigui de lluny, el model americà, un recurs molt freqüent a l'empresonament crea problemes de massificació que inciten a plantejar-se solucions privades o semiprivades. En d'altres, s'observa, al contrari, una deflació des de fa quinze anys del nombre d'empresonaments. A més a més, els jutges reserven la presó per a alguns contenciosos: la violència, els estupefaents, la immigració irregular. La petita delinqüència sovint se n'escapa, sempre que no vagi acompanyada de violència; per a aquest tipus de delinqüència sovint es recorre a les sancions intermèdies (de la llibertat condicional als treballs socials). Tanmateix, l'extensió desmesurada de la durada de les penes —per a les agressions, sobretot sexuals, i les infraccions amb estupefaents— emmascara aquest menor recurs a les penes de presó: genera un efecte d'estoc que massifica els establiments penitenciaris, malgrat la disminució del nombre de les entrades en detenció. En realitat, hi ha països —sobretot França— que recorren, com els anglosaxons, a solucions semiprivades; les seves despeses penitenciàries absorbeixen massa crèdits per a permetre un veritable ús de les sancions intermèdies a què els falta substància perquè els falten mitjans. La República Federal d'Alemanya és gairebé l'única entre els grans països que limita la durada de les penes de presó, de manera que s'ha pogut beneficiar, almenys durant un temps, d'un menor recurs a la presó i limitar així la massificació dels seus establiments penitenciaris i els costos que en deriven.

5. CONCLUSIONS

Sembla que els països continentals de la Unió, amb alguns matisos, busquen una solució intermediària que per a recuperar un control de la seguretat pública i,

20. Més desenvolupats a França (política judicial de la ciutat) en què el poder judicial no és més que una branca de l'executiu; en la majoria dels països veïns, una més gran autonomia de poder judicial frena les possibilitats de fer-lo participar directament en les iniciatives de l'Administració.

per tant, desarmar les crítiques que es cristal·litzen en la inseguretat dels ciutadans, sense caure en el *seguritarisme*. Hi arribaran?

No hi ha el risc que l'Estat de seguretat substitueixi l'Estat social? Els que es preocupen per això defensen l'exemple americà:²¹ no només creuen observar un canvi sistemàtic del finançament de l'acció social cap al de la repressió, sinó que, a més, per primera vegada, potser, l'empresa penal assoleix una part suficient d'un objectiu concret (la minoria negra dels hiperguetos urbans) per a obtenir un paper efectiu de variable d'ajust del mercat de treball.²² A més, aspiren al retorn a la pena de mort en una trentena d'Estats i a colossals taxes de detenció.

De moment, no sembla que els diferents indicadors vagin a favor d'una americanització: l'allargament de les penes de presó amaga una disminució del nombre d'encarceraments, la pena de mort no sembla que s'hagi d'aplicar aviat, els programes de prevenció resisteixen, més o menys bé, a una estratègia només defensiva... Tret del cas, potser, del Regne Unit, els Estats Units són més aviat un «contramodel».

En canvi, la via és estreta. Sembla que s'estigui jugant una complexa partida a tres. D'una banda, les fraccions en pèrdua de velocitat econòmica i social, els perdedors de la reestructuració en curs, intenten desesperadament fer-se escoltar amb les erupcions de desordre i de violència. En l'extrem invers, les fraccions que tenen la seguretat d'haver agafat el bon tren, els guanyadors de la redistribució de les places, que dubten entre dos actituds: acceptar pagar el preu d'un nou amarratge a les files de l'atur o limitar-se a exigir que evitem la seva conversió en una taca d'oli, que se'ls enquisti espacialment. Entre tots dos, els que no estan segurs d'haver triat el bitllet adequat, els que creuen ser, tard o d'hora, atrets al camp dels perdedors, mostren una hipersensibilitat davant de la inseguretat i mantenen una gran exigència repressiva sovint acompanyada d'una xenofòbia que demostra dubtes d'identitat.

Tot el desafiament consisteix a distribuir la seguretat per a distendre les crispacions, sense fer ombra a la seguretat. Redefinir l'ordre públic —obrir el cercle vicios de la prohibició, atenuar la penalització del control dels fluxos migratoris— per a donar prioritat a la seguretat pública. Articular-la cap a una prevenció que guanya en substància sense atrofiar-se en les situacions i sense trencar el seu adossament a la política social.

Suposant, llavors, que s'instaurés d'aquesta manera un nou Estat de seguretat, encara quedaria saber si els resultats serien duradors en el cas que la «desafiliació» social continués augmentant.

BIBLIOGRAFIA

BARRÉ, M.D. «Toxicomanie et délinquance: relations et artefacts». *Déviance et Société*, 1996, 20, 4, p. 299-315.

21. Vegeu, per exemple, WACQUANT (1998) i, sobretot, LAGRANGE (1998).

22. Per exemple, WESTERN, BECKETT, HARDING, 1998.

- BOTTOMS, A.; WILES P. «Crime and Insecurity in the City». LEUVEN, K. *Cours internationale de criminologie: Changes in Society, Crime and Criminal Justice in Europe*. Universitat de Lovaina: maig de 1994.
- BRODEUR, J.P. (ed.) *How to Recognize Good Policing; Problems and Issues*. Thousand Oaks Cal.: Sage, 1998.
- CASTEL, R. *Les métamorphoses de la question sociale: une chronique du salariat*. París: Fayard, 1995.
- CLARKE, R. «Situational crime prevention: theory and practice». *British Journal of Criminology*, 1980, 20, 2, p. 136-147.
- COTTINO, A. «Honor as Property». *Journal of Legal Ruralism and Unofficial Law*, 1993, 33, p. 33-52.
- DIJK, J.J.M. VAN «Understanding crime rates, on the interactions between the rational choices of victims and offenders». *British Journal of Criminology*, 1994, 34, 2, p. 105-121.
- FARGE, A. *Vivre dans la rue à Paris au XVIIIe siècle*. París: Gallimard/Julliard, 1979.
- GIDDENS, A. *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press, 1984.
- HEBBERECHT, P.; SACK, F. (ed.) *La prévention de la délinquance en Europe, nouvelles stratégies*. París: l'Harmattan, 1997.
- LAGRANGE, H. «Politiques carcérales: une comparaison Europe/Etats-Unis». *Esprit*, 1998, 22, 12, p. 154-168.
- MONJARDET, D. *Ce que fait la police, sociologie de la force publique*. París: La Découverte, 1996.
- ROBERT, Ph. *Le citoyen, le crime et l'Etat*. Ginebra-París: Droz, 1999.
- ROBERT, Ph.; AUBUSSON DE CAVARLAY, B.; POTTIER, M.L.; TOURNIER, P. *Les comptes du crime, les délinquances en France et leurs mesures*. 2a. ed. París: l'Harmattan, 1994.
- ROBERT, Ph.; ZAUBERMAN, R.; POTTIER, M.L.; LAGRANGE, H. «Mesurer le crime, entre statistiques de police et enquêtes de victimation (1985-1995)». *Revue française de sociologie*, 1999, XL, 2, p. 255-294.
- SETBON, M. «Drogue, facteur de délinquance? D'une image à son usage». *Revue française de science politique*, 1995, 45, 5, p. 747-774.
- SHEARING, C.D.; STENNING, Ph. «Private security: implications for social control». *Social Problems*, 1983, 30, 5, p. 493-506.
- WACQUANT, L.J.D. «L'ascension de l'Etat pénal en Amérique». *Actes de la recherche en sciences sociales*, 1998, 124, p. 7-26.
- WESTERN, B.; BECKETT, K.; HARDING, D. «Système pénal et marché du travail aux Etats-Unis». *Actes de la recherche en sciences sociales*, 1998, 124, p. 27-35.
- ZAUBERMAN, R.; ROBERT, Ph. *Du côté des victimes, un autre regard sur la délinquance*. París: l'Harmattan, 1995.